

bug train

1 2 3 4 5 KOREA home

Hock Bea – Nagy Edina

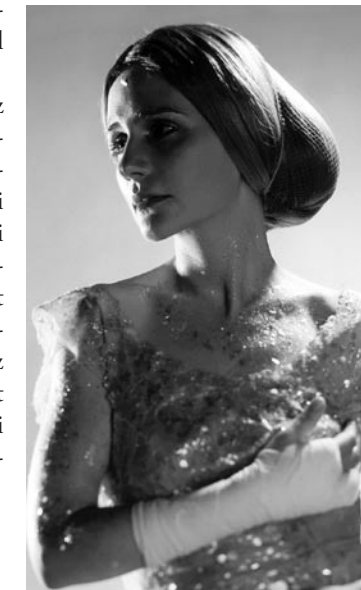
Hazai pálya: mindenki mindenkivel

A 2009. évi ikOn-konferencián elhangzott előadásunk címválasztását elsősorban az indokolta, hogy meglátásunk szerint mindennemű művészetkritikai tevékenység meghatározó eleme annak közege. A magyarországi művészetkritika esetében ez annál is inkább meghatározó, mert ez a közeg meglehetősen átlátható, ahol mindenki mindenkit ismer, s ahol a szerepek – az esetek többségében – előre le vannak osztva. Magyarországon a nyugat-európai gyakorlattal ellentétben a képzőművészettel elméleti síkon foglalkozó szakemberek (s most kis csúsztatással a kurátori gyakorlatot is ide soroljuk) döntő többsége a művészettörténészek, értsd: az ELTE művészettörténet szakán végzett művészettörténészek közül kerül ki. Az ismeretségek, barátságok tehát már az iskolapadban megkötöttek. Ezek után nem meglepő, hogy a helyi művészeti szcéna zártsága sok mindent determinál. Annak, hogy előadásunk megfogalmazásakor a fentebbi helyzet mindkettőnk számára kiindulópontként szolgált, feltehetően az is oka, hogy mindketten pályán „kívülről” érkezünk.

A pálya szűkösségéből adódik, hogy akár a nyomtatott, akár az online formában megjelenő kritikák általában felkérésre születnek. A felkérő (az esetek többségében) lehet a szerkesztő, de lehet a kurátor, a galerista vagy akár a művész is. A továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, mi a kritikus kiválasztásának/felkérésének alapja? Mivel a művészeti sajtóban megjelenő írásokat meglehetősen kis számú szerző írja, ezért a kritikusok stílusa, hangneme túlnyomórészt ismert. A felkérők általában ehhez, vagy a saját szempontjaikhoz (pl. az adott művészeti lap profiljához stb.) „igazítják” megbízásaikat. Ennyiben a megbízók szempontjából az ideális kritikus az, aki mindenhez ért, hangját univerzálisan, minden tárgyban hallatja, s bár a szakmai érdeklődés részéről természetesen megvan, szűkebb értelemben vett szakmai profil nem jellemzi. A kritikusok többsége pedig presztizs- vagy megélhetési kényszerből kifolyólag maga is azonosul ezzel a szereppel.

A **stílus**, a **hangnem** tehát az egyik szempont, amely a recenzió- vagy katalógusszöveg-írásra, kiállítás-megnyitásra felkérő intézményi személyeket vagy művészeket vezérli az adott szerző/kritikus kiválasztásakor. Lehet-e hasonló támpont az adott szerző szakmai érdeklődésének, profiljának figyelembe vétele? Vagyis az ez egyszerű megfontolás, hogy a felkért személy érdemben fog-e hozzászólni az adott kiállításhoz vagy műhöz, illet-

ve hogy az ő számára is érdemes/érdekes-e a szóban forgó témával foglalkozni – más, szakmaibb okok miatt is, mint a szerény honorárium és a személyes jó viszony ápolása? Éppen lehetne ez (sőt, a szakmaiság szempontjából ez kellene, hogy legyen) a támpont, a hazai szintéren azonban jóval gyakoribb az, hogy az imént említett stílus, meglévő személyes kapcsolat, vagy a szűk szakmai közegben jól csengő név alapján történik a felkérés. Nagyobb gond, hogy maguk a recenzio- vagy katalógusszövegírók, kiállításmegnyitók (az egyszerűség kedvéért utaljunk most mindezekre a „kritikus” szóval) sem feltétlenül gondolnak magukra úgy, mint akiknek volna (kellene, hogy legyen) szakterülete, jó értelemben vett „mániája” a kortárs művészet átfogó és heterogén kategóriáján belül.

Érdemes ebből a szempontból felidézni 2007 két „kurátoros” kiállítását: a Horváth Tibor által szervezett *Vasárnapot* (Trafó), és különösen a Lajos utcai (Pető Hunor által zsűrizett!) *Kurátorok – Művészeket*. Ez utóbbi egy körlevél-felhívásban kurátorokat kért meg arra, hogy egy olyan művet válasszanak bemutatásra, amely akár saját gondolkodásuk jellemzője is lehetne; a művészeket pedig arra hívták fel, hogy röviden jellemezzék az ő műveiket választó kurátort, azaz hogy most ők fogalmazzanak kísérőszöveget. Feltűnő volt, hogy ezt a szerepcserét két-három kivétellel minden (szövegíró) művész kedélyeskedő hangnemben oldotta meg, jobbára a személyes kapcsolat kialakulását mesélve el, vagy a kurátor személyiségjegyeit felsorolva. Érdemben egyedül a Tatai Erzsébetet jellemző Berhidi Mária ejtett szót „kurátorának” tágabb – azaz nem pusztán a választott művész munkásságát érintő – szakmai tevékenységéről.

Ha a szerzőválasztás dilemmáján túljutottunk, felmerül a következő kérdés: a felkérő (szerkesztő, művész, intézmény) mit vár el a kritikustól: szép szövegeket vagy „értékelemző reflexiót” (ahogy ezt a jelen konferencia témakijelölő szövegében olvashattuk)? Triviális, ám a hétköznapi gyakorlatot minduntalan érintő körülmény, hogy e személyes kapcsolatokkal sűrűn átszőtt játéktéren lehet-e és hogyan lehet kritikus álláspontot megfogalmazni? Nem azért kérdés ez, mintha komoly következménye volna egy-egy bíráló véleménynek, hanem mert tapasztalataink szerint jó szakmai kapcsolatok is kibillenhetnek ilyen alkalmakkor. Saját hipotézisünk az, hogy ha a kritikus alátámasztott véleményt bocsát közre (és ha lehetőség szerint „problémafeltáró” beszélgetés előzi meg a kritika nyilvános megjelenését), akkor a súrlódások és sértődések elkerülhetőek. (A gyakorlat azonban nem feltétlenül igazolja vissza ezt a hipotézist...)

Fontos, a kritika műfajából adódóan szinte megkerülhetetlen tényező továbbá a **tekintély** kérdése. A „Ki a szerző?” kérdés-feltevés egy szélesebb, személytelenebb közegben (másképp) működik, mint egy személyes kapcsolatokon és érintettségeken alapuló rendszerben.

Előadásunkban összehasonlításként egy németországi példát hoztunk fel, a nagy tekintélyű FAZ (Frankfurter Allgemeine Zeitung) működéséről.

Ez a lap a magyarországi napilapokétól eltérő gyakorlatot folytat, minden nap megjelenő képzőművészeti kolumnáinak megírását, s ezzel a lap művészeti profiljának megalapozását nem néhány, több évtizede az újságnak dolgozó szerzőre bízta, hanem témától függően külső munkatársakkal is dolgozik. Amennyiben a FAZ megjelentet egy, mondjuk a karlsruhei ZKM (Zentrum für Kunst und Medientechnologie) aktuális kiállításáról szóló írást, akkor a karlsruhei kiállítás kurátora és a cikk szerzője nagy valószínűséggel (az ország méretéből, valamint a művészeti decentralizáltságból, többközpontúságból kifolyólag) nem ismerik egymást. Aminek az lesz a következménye, hogy a kiállításban érintett személy nem tekinti személyeskedésnek a cikkben elhangzottakat, s nem nyílik alkalma a szerző „pozicionálására” sem. Itthon ezzel szemben az argumentum fölött gyakran a szerző, pontosabban a mögötte rejlő személy diadalmaskodik.

A „rejtőzés” kapcsán felmerülhet az **anonimitás** kérdése is. Ám ez tulajdonképpen pusztán felvetés, mert a magyar művészetkritikában – néhány kivételtől eltekintve – nem szokás névtelenül, vagyis név nélkül, illetve álnéven írott szöveget megjelentetni azon egyszerű oknál fogva, mert azt nem veszik komolyan. A konferencián az online irodalomkritikáról tartott előadásában Sári B. László irodalomtörténész ugyanakkor utalt arra, hogy a kortárs irodalomban rendszeresen jelennek meg név nélkül, monogrammal vagy éppen álnéven írt cikkek, kritikák, illetve irodalmi művek, s a név hiánya semmit nem von le azok értékéből. Előadásunkban mindezt egy épp aktuális sikerkönyv, Spiegelmann Laura *Édeskevés* (Budapest, 2008, Magvető) című kortárs regényének felvillantásával illusztráltuk.

A konferencia szervezői arra is rákérdeztek, hogy „a **szubjektív** vélemény milyen mértékig kap szerepet a különböző kritikai műfajokban; létezik-e **objektivitás**?” Objektivitás természetesen nem létezik, az objektivitásra való törekvés régóta leleplezett téveszme. Szubjektív, azaz személyfüggő tényezők mindig szerepet kapnak. A kérdés inkább az, hogy aki véleményt nyilvánít, világossá teszi-e, hogy állítása egy bizonyos szempontból megfogalmazott rész-igazság, és nem a „100% tuti”. Épp annyiban szubjektív, amennyiben a szerző sajátos látásmódja, specializációja (már ha van ilyen) óhatatlanul nyomot hagy megnyilvánulásain. Ha ezzel a saját meghatározottságait és elfogultságait fel- és beismerő beszélővel szemben egy semleges hangra áhítunk, akkor valójában azt a mindenhez és semmihez sem értő „szárguldo riporter”-figurát kívánjuk életben tartani, aki – fentebb megfogalmazott véleményünk szerint – inkább alássa, semmint elősegíti a szcena szakmaiságát.

A konferencia számos előadójának prezentációjában is fejtegetett nyomtatott kritika, illetve internetes kritika és kommentelés/blogolás viszonylatában az az egyik döntő kérdés, hogy az alaposan kifejtett véleménynyilvánításnak, indoklásnak legalább a szándéka megmarad-e a sokkal gyorsabb, pillanat-

nyi, benyomásszerű reakciókat előhívó webes közegben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a körütekintő érvelés szándéka és gyakorlata éppoly ritkán jellemzi a blogbejegyzéseket, mint az általános magyar közbeszédet és élőbeszédet, amely inkább hozzávetőleges, odavetett gondolatokra, félkész érvelésekre, valamely ki nem mondott csoportidentitásra apelláló összekacsintásra alapoz.

Az internetes fórumok vitathatatlan előnye azonban, hogy „nyitnak” a szélesebb közönség felé. Az interneten megjelent írások közvetlenebb, direktebb, közérthetőbb, „más” hangneme bátorítóan hat az addig passzivitásba vonuló, vagy éppen csak bizonytalan (olvasó)közönségre. Az internet a demokratizálódás színtere, s ez alól a művészeti portálok sem kivételek. Ugyanakkor a blogok, kommentek műfaji sajátossága a befejezetlenség, a lezáratlan, nyitott forma, ami állandóan transzformálódó közegként magában hordozza az állandó továbbgondolás lehetőségét. A műfaj maga ilyen értelemben leginkább a felvetés vagy gondolatkiértelmezés szavakkal írható körül.

Kánonképzés és kritika relációját tárgyalva (s ebben az összefüggésben mindegy, hogy nyomtatott vagy online fórumról van szó) nem tekinthetünk el az időbeliség dimenziójától. Tekintve ugyanis, hogy a kánon mindig utólagosan jön létre (mint tudjuk, a kánonképzéshez idő kell), tulajdonképpen nem találkozunk a kritikával, aminek sajátja az aktualitás, a minél rövidebb reakcióidő. Ennek iskolapéldája lehet természetesen az online kritika. A kritikának a kánonképzésben játszott csekély szerepének okát talán a műfaj (vélt és valós) szubjektivitásában kell keresnünk, valamint paradox módon az előbb említett aktualitásában is. A kritikát gyakran tekintik pillanatnyi, túlságosan is közvetlen, az élmény hatása alatt született reakciónak, ami ilyen értelemben

nem rendelkezik az objektív állásfoglaláshoz szükséges distanciával és rálátással, ami a jó kánon képzésének receptjéhez elengedhetetlen.

Azzal a szándékkal, hogy felmérjem, létezik-e valamiféle kortárs kánon, az utóbbi években sorra megkértem művészettörténészeket

és egyéb szakembereket, hogy sorolják fel kedvenc, azaz a legjobbnak tartott, kortárs magyar művészeiket. A körkérdés eredményének közzétételénél fontosabbnak tartom itt megemlíteni azt a habozást, tanácstalanságot, a válaszadás nehézségét taglaló magyarázkodást, amely a kérdést rendszerint követte. Az egymás tevékenységének/teljesítményének (el)ismerése és az arról való állásfoglalás hiánya a másik oldalon is jellemző. A Ludwig Múzeum igazgatóváltásának közeledtével művészeknek tettem

fel azt a kérdést, hogy kit látnának legszívesebben a nemsokára megüresedő székben. Ez alkalommal a habozás és magyarázkodás elmaradt – helyette viccelődésbe fulladt a válaszadás.

De addig jó, amíg a legjobb/kedvenc magyar művész, illetve a kedvenc kritikus/kurátor kérdésre nem érkezik egyértelmű válasz. Ebből ugyanis arra következtethetünk, hogy tulajdonképpen a kispályás focinak is van értelme.

